

Шульга А. Ю.
Дубровина Н. А.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ТРАНСФЕРТОВ НА ОСНОВЕ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

The estimation of the size of interbudget and social transfers on the basis of foreign experience is developed, their analysis is carried out in the article.

В условиях стагнации межбюджетных отношений ученые и ведущие экономисты Украины неоднократно высказываются о неэффективности действующей методики по формированию и распределению трансфертных платежей между регионами в связи с тем, что основные показатели данной методики не учитывают особенностей экономического потенциала регионов. Несмотря на большое количество научных работ, написанных по совершенствованию политики трансфертных платежей, ни одна из них не может служить основой для нового механизма межбюджетных отношений. Это объясняется тем, что новый подход к формированию и распределению трансфертных платежей должен базироваться на комплексной оценке эффективности действующего механизма, а предложенные отечественными учеными: С. В. Буковинским [1], Н. М. Гринчуком [2], О. С. Дроздовой [3], Н. И. Кропивцовой [4], И. Ю. Потеряло [5], М. М. Черновской [6] и др. аналитические и экономико-математические подходы к решению проблемы являются либо достаточно сложными в применении, либо не выявляют степень дисбаланса в распределении трансфертов.

Поэтому авторами был проанализирован опыт развитых стран по данному направлению, рассмотренный в работах таких ученых, как: Р. Swianiewisz [7], S. Korenik [8], которые затрагивали вопросы выявления социально-экономических причин региональных диспропорций. Особый интерес вызвал научный труд Baltagi [9], в котором рассмотрены экономические модели на панельных данных. Ценность данных моделей заключается в том, что они позволяют анализировать социально-экономические показатели по всем регионам за несколько лет и тем самым дают комплексную оценку эффективности трансфертных платежей. Именно эта работа и легла в основу написания данной статьи и ее основной цели – оценка эффективности межбюджетных трансфертов на основе панельных данных.

В Государственном бюджете Украины [1] местным бюджетам предусмотрены такие виды трансфертов:

дотация выравнивания;
субвенция на реализацию программ социальной защиты населения;

субвенция на компенсацию затрат бюджетов местного самоуправления по предоставлению льгот, установленных государством;

субвенция на реализацию инвестиционных проектов;
другие субвенции.

При оценке межбюджетных трансфертов акцент сделан на общей сумме всех дотаций и субвенций, субвенциях инвестиционной и социальной направленности. В связи с этим оценка проходит в два этапа, представленных на рисунке.

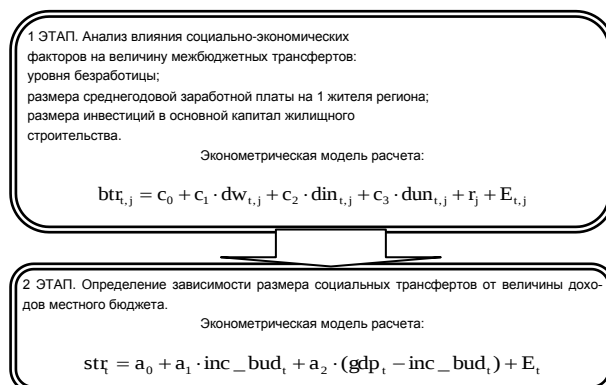


Рис. Алгоритм оценки эффективности межбюджетных трансфертов

Рассмотрим каждый представленный на рисунке этап оценки эффективности межбюджетных трансфертов более подробно. На первом этапе определяется размер межбюджетных трансфертов при помощи эконометрической модели, построенной на панельных данных. В качестве основных факторов, влияющих на размер межбюджетных трансфертов, были выбраны следующие:

уровень безработицы;
размер среднегодовой заработной платы на 1 жителя региона;
размер инвестиций в основной капитал жилищного строительства;
количество населения региона;
ВВП на душу населения;
средний размер пенсий;
обеспеченность населения жильем;
количество малообеспеченного населения;
размер совокупного дохода на 1 человека.

Модель строилась на данных за три года по всем регионам Украины. В ходе построения модели ряд факторов оказались статистически не значимыми и были выключены из модели, а именно: количество населения региона; ВВП на душу населения; средний размер пенсий; обеспеченность населения жильем; количество малообеспеченного населения; размер совокупного дохода на 1 человека. В общем виде модель имеет линейную зависимость и представлена следующим выражением:

$$btr_{i,j} = c_0 + c_1 \cdot dw_{i,j} + c_2 \cdot din_{i,j} + c_3 \cdot dun_{i,j} + r_j + E_{i,j}, \quad (1)$$

где $btr_{i,j}$ – изменение величины межбюджетных трансфертов;
 c_0 – оценка постоянного уровня величины межбюджетных трансфертов на 1 чел;

c_1, c_2, c_3 – параметры модели;
 dun – отклонение уровня безработицы по региону от среднего значения по регионам Украины;

dw – отклонение среднегодовой заработной платы на 1 чел. в регионе от среднего уровня по всем регионам Украины;
 din – отклонение размера инвестиций в основной капитал жилищного строительства на 1 чел. от среднего значения по всем регионам Украины;

r_j – случайный региональный эффект;

$E_{i,j}$ – случайная величина.

Разработанная модель учитывает лаговый эффект, то есть величина межбюджетных трансфертов в текущем году определяется не только факторами отклонений заработной платы и инвестиций в жилищное хозяйство от среднего уровня по регионам, но и величиной межбюджетных трансфертов предыдущего года. Кроме этого, данная модель позволяет учитывать региональный случайный эффект, который вызван различными корректирующими коэффициентами, используемыми при расчете планируемых величин межбюджетных трансфертов. Результаты оценки эффективности распреде-

ления межбюджетных трансфертов, полученные при помощи эконометрической модели на панельных данных, представлены в табл. 1.

Таблица 1

Оценка эффективности распределения межбюджетных трансфертов на панельных данных

Показатель	Коэффициент распределения	Стандартное отклонение	Статистика Стьюдента	Уровень значимости
Отклонение среднегодовой заработной платы на 1 чел. в регионе от среднего уровня по всем регионам Украины	-0,00906	0,012041	-0,75264	0,0061
Отклонение размера инвестиций в основную капитал жилищного строительства на 1 чел. от среднего значения по всем регионам Украины	0,14111	0,044373	3,180106	0,0025
Отклонение уровня безработицы по региону от среднего значения по регионам Украины	1,135727	0,093511	12,14539	0
Область	Изменение величины межбюджетных трансфертов на 1 человека в связи с региональными особенностями			
Крым	-54,6013			
Винницкая	14,33184			
Волынская	-58,153			
Днепропетровская	17,01062			
Донецкая	4,779914			
Житомирская	-2,6519			
Закарпатская	26,10234			
Запорожская	-86,5423			
Ивано-Франковская	-36,762			
Киевская	159,4443			
Кировоградская	-41,4416			
Луганская	26,19403			
Львовская	44,18528			
Николаевская	-1,51218			
Одесская	62,33359			
Полтавская	20,49536			
Ровенская	21,67858			
Сумская	-3,07395			
Тернопольская	25,06626			
Харьковская	48,86581			
Херсонская	-85,3496			
Хмельницкая	-65,9819			
Черкасская	13,78591			
Черновицкая	1,457781			
Черниговская	-10,0684			
Киев	-21,6805			
Севастополь	-17,9131			

Данные, представленные в табл. 1, свидетельствуют о высоком уровне дисбаланса в распределении трансфертных платежей на 1 человека, как в депрессивных регионах, так и в регионах, которые относятся к категории доноров.

На 2 этапе была проанализирована зависимость социальных трансфертов, полученных из бюджетных и внебюджетных фондов в виде оказанных услуг, денежной помощи,

различных (других) благ. При этом в денежной форме величина социальных трансфертов, получаемых населением Украины, в регионах примерно в два, а в некоторых регионах и в три раза превосходит величины доходов местных бюджетов.

В общем виде модель представлена следующим выражением:

$$str_t = a_0 + a_1 \times inc_bud_t + a_2 \times (gdp_t - inc_bud_t) + E_t, \quad (2)$$

где str_t – величина социальных трансфертов для населения;
 inc_bud_t – величина доходов местного бюджета;
 $(gdp_t - inc_bud_t)$ – переменная, отражающая влияние внебюджетных собственных фондов;
 a_0, a_1, a_2 – параметры модели;
 E_t – случайная величина.

Поскольку факторные переменные в модели коллинеарны, то для оценки параметров использовалась бридж-регрессия ($\lambda = 0.1$) [8; 9], в результате которой, несмотря на то, что оценки параметров смещены, они являются статистически значимыми. Результаты оценки приведены в табл. 2.

Таблица 2

Оценки параметров модели

Год	Постоянный уровень социальных трансфертов в регионе (a_0)	Влияние доходов местного бюджета на величину социальных трансфертов (a_1)	Влияние части внебюджетных средств в регионе на величину социальных трансфертов (a_2)	Коэффициент детерминации (R^2)
2005	767,4405	1,1062	0,09213	0,8927
2006	803,025	1,4735	0,0812	0,9195
2007	1547,808	1,3615	0,1244	0,9001

Как видно из табл. 2, результаты моделирования показали, что примерно 50% социальных трансфертов в регионах Украины составляет социальная помощь, величина которой, как следует из уравнений регрессий, довольно сильно зависит от величины валового регионального продукта, определяющего благосостояние региона, и величины межбюджетных трансфертов. По результатам проведенного регрессионного анализа зависимости значения социальной помощи населению в регионах от таких факторов, как индекс цен и численность экономически неактивного населения (дети, молодежь, студенты, пенсионеры и безработные), были получены статистически значимые оценки параметров только для второго фактора. То есть размер социальной помощи определяется в основном численностью экономически неактивного населения, которому в соответствии с установленным законодательством и нормативами выделяются денежные пособия, стипендии, пенсии и другие виды социальной помощи. В то же время индекс цен не оказывает значимого влияния на величину социальной помощи.

Проведенный анализ показателей совокупного дохода на душу населения в регионах за период 2005 – 2007 гг. показал существенные региональные отличия. Несмотря на увеличение размера социальных трансфертов и политику проведения выравнивания социально-экономических условий и стандартов жизни в регионах, конвергенция в уровне жизни, измеряемая величиной совокупного дохода на душу населения, не наблюдается. Наоборот, величины отклонений регионального среднего дохода населения (на 1 чел.) от среднего уровня по Украине возрастают по времени, о чем свидетельствует тенденция разделения регионов и неэффективности существующей политики дотаций.

Таким образом, можно сделать вывод о необходимости разработки комплексных программ по увеличению экономиче-

ческого и налогового потенциала в регионах с более низкими показателями валового внутреннего продукта и среднего дохода на душу населения.

Научная новизна данной статьи – разработка и обоснование универсальных эконометрических моделей по оценке и прогнозированию размера межбюджетных и социальных трансфертов, построенных на панельных данных.

Направление дальнейших исследований – разработка рекомендаций по ликвидации выявленных диспропорций в распределении трансфертных платежей между регионами Украины.

Литература: 1. Буковинський С. В. Формування бюджетної політики у ринковому середовищі // Вісник НБУ. – 2006. – №7. – С. 14 – 21. 2. Гринчук Н. М. Методичні підходи до проведення порівняльної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів // Актуальні проблеми державного управління. – 2004. – №2. – С. 134 – 140. 3. Дроздова О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації // Фінанси України. – 2002. – №8. – С. 20. 4. Кропівцова Н. І. Формування місцевих бюджетів у сучасних умовах господарювання // Стратегічні напрямки розвитку харчових підприємств, ресторанного господарства і торгівлі. – Харків: ХДУХТ, 2007. – С. 124 – 126. 5. Потеряйло І. Ю. Особливості бюджетного планування в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики. Т. І. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 276 – 284. 6. Черновська М. М. Міжбюджетні відносини як провідна ланка бюджетної системи України: основні проблеми та напрями їх удосконалення // Економіка: проблеми теорії та практики. Т. V. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – С. 1187 – 1193. 7. Swianiewicz P. Finanse lokalne: teoria i praktyka. – Lublin: MYNICIPUM, 2004. – 306 s. 8. S. Korenik. Dysproporcje wrozwoju regionow Polski – Wybrane aspekty. – Wroclaw, 2003. – 236 s. 9. Baltagi B. Econometric Analyses of Panel Data. – New York. Wiley, 2001. – 293 p.

Стаття надійшла до редакції
31.05.2008 р.

УДК 330.34.014

Смачило І. І.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

The scientific grounding of stable development under the conditions of economic instability is carried out in the article.

Реальне середовище, в якому функціонують вітчизняні підприємства, відзначають крайня нестабільність і непередбачуваність розвитку подій, недостатньо ефективне економічне законодавство, відсутність розвиненої ринкової інфраструктури. Ці, а також ряд інших економічних, фінансових і соціальних чинників створюють україн нестабільні умови функціонування українських підприємств і перешкоджають формуванню ефективних ринкових відносин у країні.

Для поліпшення ситуації та забезпечення сталого розвитку українським підприємствам необхідно формувати більш досконалу систему управління на підприємствах, яка б повніше враховувала невизначеність зовнішнього середовища. Ця вдосконалена система управління має забезпечити підприємствам досягнення певної глобальної мети свого розвитку,

сприяти вдосконаленню організації й управління в умовах макроекономічних чинників, що постійно змінюються.

Метою статті є з'ясування шляхів забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах економічної нестабільності.

В умовах нестабільного зовнішнього середовища підприємства вимушені вирішувати завдання, котрі за своїм змістом належать до декількох напрямів. Це, зокрема, організація виробничої кооперації й науково-технічної співпраці відповідно до технологічного ланцюга виготовлення кінцевого продукту; забезпечення збалансованості діяльності за стадіями життєвого циклу продукції; створення нових механізмів інвестування для розширення та науково-технічного розвитку виробництва; досягнення узгодженості інтересів держави та власників підприємств при використанні землі і природних ресурсів; створення на підприємствах внутрішнього ринку робочої сили, що забезпечить вирішення проблем професійної перепідготовки та зайнятості; включення підприємств до глобальної мережі інформації та подолання труднощів науково-технічного розвитку виробництва, які виникають у зв'язку з установленням права підприємств на комерційну таємницю.

Сучасне підприємство – це складна відкрита виробничо-господарська і соціальна система, здатна цілеспрямовано регулювати свою взаємодію із зовнішнім середовищем, яка:

складається із взаємозалежних частин (виробництв, цехів, дільниць, служб тощо), діяльність яких впливає на кінцевий результат виробництва;

взаємодіє із зовнішнім середовищем, з якого в систему надходять необхідні для виробничої діяльності фактори виробництва (входи) та в якому реалізуються й використовуються результати виробництва (виходи) – продукція, роботи, послуги;

здійснює діяльність, спрямовану на задоволення потреб суспільства (зовнішнього середовища системи);

має властивості, що притаманні складним відкритим цілеспрямованим системам: здійснює певні процеси протягом життєвого циклу продукції;

реагує на зміну зовнішнього середовища і самостійно забезпечує свій розвиток (володіє властивістю самоорганізації);

має характерне для складних систем поєднання властивостей цілісності та відокремленості, які певним чином впливають на її функціонування та розвиток.

Сучасний розвиток можна охарактеризувати як період потрясінь. Зміни, пов'язані з ризиками, втратами і кризами, стали нормою. Якщо підприємство не ставить перед собою завдання йти назустріч змінам, які відбуваються в зовнішньому середовищі, воно приречене на животиння. В період докорінних структурних перетворень виживають тільки лідери змін – ті, хто вловлює їхні тенденції та швидко пристосовується до них, використовуючи перспективи, які відкриваються.

Тому лідеру необхідно розглядати зміни як нову сприятливу можливість, що означає пошук корисних для себе змін і шляхів, які дають змогу зробити їх максимально ефективними для зовнішньої та внутрішньої діяльності підприємства.

У даній ситуації підприємство сприйматиме відкритість системи з найвищою корисністю: цілеспрямовано регулюючи своє відношення до зовнішнього середовища.

Обставини економічної нестабільності не є чимось таким, що виходить за рамки "звичайних умов" економічної діяльності. Навпаки, економічна нестабільність як низка швидкоплинних, не завжди очікуваних змін умов діяльності є не що інше як вияв об'єктивних закономірностей розвитку тих економічних процесів, котрі стосовно деякого об'єкта господарювання прийнято вважати "зовнішніми" [1].

Інша річ, що це "нестабільність" зовнішніх обставин або не потрапляє в поле уваги, зосередженої на стабілізації окремого підприємства, або залишається незрозумілою та невивченою для сучасного рівня пізнання. Наприклад, найпростіший вид нестабільності у фізичних взаємодіях – виникнення турбулентного руху рідини – стосується найпростіших форм взаємодії, для котрих відомі теоретичні методи опису, з якими легко виконувати ті чи інші експерименти та проби. І, незва-